

MÔ HÌNH KINH TẾ THỊ TRƯỜNG NGA HIỆN ĐẠI

Nguyễn Cảnh Toàn *

1. Mô hình thị trường Nga hiện đại: các nhân tố kinh tế và phi kinh tế

1.1. Những đặc thù của mô hình thị trường Nga hiện đại

1.1.1. Mô hình quá độ

Mô hình thị trường Nga hiện đại là một mô hình mang nội hàm đa nhân tố, đa đặc điểm và là hiện tượng đa chiều đậm nét đặc thù Nga, đó là mô hình *quá độ từ nền kinh tế Xôviết sang nền kinh tế thị trường hiện đại mang màu sắc Nga mới, chưa có tiền lệ*. Mô hình quá độ này còn là một mô hình đa nhân tố, đa đặc điểm và là hiện tượng đa chiều:

- Thiết lập một hệ thống thứ bậc của sự tăng trưởng kinh tế trong các mô hình hiện tại và mô hình lý thuyết;
- Các đặc tính cấu trúc của các yếu tố thể chế đối với tăng trưởng kinh tế;
- Xác định hướng tác động qua lại của yếu tố thể chế và chính trị về tăng trưởng kinh tế và xác định khả năng định lượng này ảnh hưởng như một nhân tố của tăng trưởng kinh tế;
- Làm rõ chi tiết, cụ thể của sự đổi mới các yếu tố công nghệ; xác định các tính năng và ảnh hưởng của chúng đối với sự tăng trưởng trong nền kinh tế Nga;
- Xác định và biện minh cho vị trí, vai trò của các yếu tố phi kinh tế trong hệ thống hiện hành của tăng trưởng kinh tế;
- Xác định các cơ hội cho các quy định Nhà nước về các yếu tố phi kinh tế (*noeconomic*) trong quá trình tăng trưởng ở tầm vĩ mô;
- Các xu hướng phi kinh tế của các yếu tố tăng trưởng ở cấp khu vực và cấp quốc gia;

* Tiến sỹ, Viện Nghiên cứu châu Âu, Viện Khoa học xã hội Việt Nam. Bài viết dựa trên Chuyên đề của đề tài cấp Bộ “Một số vấn đề kinh tế, chính trị nổi bật của Liên bang Nga giai đoạn 2010 – 2020 và tác động tới Việt Nam”.

- Yếu tố tâm lý quan trọng nhất trong việc xác định sự tăng trưởng kinh tế ngắn hạn (trên một khoảng thời gian, thường lên đến 3 năm). Các yếu tố tâm lý có tác động to lớn đến tăng trưởng trong trung và dài hạn. Như vậy, các yếu tố tâm lý trong quá trình tăng trưởng trung hạn có thể được mô tả như là ngoại sinh.

- Yếu tố tâm lý, đến lượt nó, phụ thuộc vào lòng tin vào các thể chế kinh tế, chính trị và nó có thể được thay đổi dưới ảnh hưởng của thể chế về kinh tế và chính trị trong thời gian dài. Vì vậy, xét về lâu dài, yếu tố tâm lý của tăng trưởng kinh tế có thể được mô tả như là nội sinh.

- Phân tích, so sánh ảnh hưởng của các khái niệm lý thuyết về yếu tố tâm lý đến sự tăng trưởng của nền kinh tế quốc gia; cơ chế ảnh hưởng của yếu tố này.

Suy thoái làm tăng tầm quan trọng của các yếu tố như: tâm lý, thể chế, chính trị và các yếu tố phi kinh tế này liên quan đến sự phát triển của lực lượng sản xuất của xã hội. Chính vì vậy, không phải ngẫu nhiên, Tổng thống Nga Dmitry Medvedev tuyên bố cuộc khủng hoảng kinh tế toàn cầu cho thấy các yếu tố phi kinh tế, đặc biệt yếu tố tâm lý, vai trò của Nhà nước và sự cần thiết phải đổi mới, không ngừng hoàn thiện các mô hình phát triển kinh tế trong bối cảnh mới của khủng hoảng và là điều không thể đảo ngược¹. Ông cũng đánh giá rằng thế giới đang dần bước ra khỏi cuộc khủng hoảng kinh tế - tài chính toàn cầu và nền kinh tế thế giới đang phục hồi.

Tuy nhiên, cuộc khủng hoảng này lần đầu tiên đã buộc *các nước đang phát triển và cả những nước phát triển* công khai lên tiếng về sự cần thiết phải cải cách cơ cấu, cải tổ mô hình phát triển, cải tổ hệ thống tài chính và các thể chế xã hội. Medvedev cho rằng thế giới sẽ không quay lại quá khứ, không quay lại trật tự cũ và những mô hình phát triển trước đây. Ông cũng nhấn mạnh bối cảnh đó đang đặt ra cho nước Nga không chỉ có thách thức mà còn tạo thời cơ lớn cho nước Nga. *Liên bang Nga cần tận dụng hoàn cảnh này để xây dựng một nước Nga hiện đại, phồn vinh và hùng mạnh, một nước Nga mới năng động, có vai trò trọng yếu xây dựng một trật tự kinh tế thế giới mới và thành viên bình đẳng của nền chính trị đa phương trên thế giới sau khủng hoảng.*

Theo Medvedev, trong những thập kỷ tới, Liên bang Nga cần phải trở thành một quốc gia có mức sống cao như các nước tiên tiến của EU và cuộc sống thịnh vượng của dân chúng được bảo đảm không chỉ nhờ vào nguyên - nhiên liệu, mà

¹ Bài phát biểu của Tổng thống Nga Dmitry Medvedev tại lễ khai mạc Diễn đàn kinh tế quốc tế Saint Petersburg lần thứ 14, ngày 18/6/2010. Báo *Kommersant*. № 108 (4408) ngày 19/6/2010.

còn nhờ vào nguồn trí thức cao, bao gồm kinh tế tiên tiến, xuất khẩu công nghệ mới hiện đại, sản phẩm mang tính phát minh - sáng chế đột phá. Và, không phải ngẫu nhiên Nga có chính sách xích lại gần Mỹ, EU (chủ yếu Anh, Pháp, Đức, Italia) – hướng Tây để tranh thủ kỹ thuật và công nghệ cao, bên cạnh hướng Đông – tranh thủ tiềm năng về nguồn lực và nguồn tài nguyên. Thông qua cuộc thăm chính thức Mỹ 24/6/2010, trong đó hướng tới công nghệ của thung lũng Silicon, hoặc tích cực đàm phán, ký kết các hợp đồng mua máy móc, thiết bị công nghệ cao của Mỹ, Pháp, Anh, Đức, kể cả Israel là điểm nhấn. Xây dựng mô hình kinh tế thị trường hiện đại còn nhằm biến Liên bang Nga trở thành một quốc gia thực sự có sức hấp dẫn để thu hút nhân tài và trí tuệ không chỉ trong nước Nga mà của cả thế giới. Đó cũng là mục đích hiện đại hoá nước Nga.

Chính vì vậy, Liên bang Nga sẽ lại tiến hành cải tổ nền kinh tế, với tinh thần “cải tổ để tồn tại và để phát triển nhanh hơn, mạnh hơn”. Cả Putin lẫn Medvedev đều thống nhất mục đích hiện đại hoá toàn bộ nền kinh tế Nga và thông qua đó nâng cao mức sống của người dân. Hiện đại hoá nền kinh tế, tăng GDP cao, ổn định và bền vững đi đôi với hiện thực hoá sự thụ hưởng của nhân dân về những thành tựu đạt được. Các nhà lãnh đạo của nước Nga kêu gọi thực hiện cải cách sâu rộng nền kinh tế Nga. Tại phiên họp ngày 14/5/2010 với lãnh đạo Bộ Phát triển kinh tế và Bộ Tài chính Nga, Thủ tướng [Vladimir Putin](#) đã đề xuất 7 luận điểm nhằm phát triển kinh tế Nga sau cuộc khủng hoảng tài chính thế giới vừa qua. Thủ tướng V. Putin cho rằng, Nga cần phải xây dựng một mô hình kinh tế có khả năng cạnh tranh, lấy trí thức, sáng chế và công nghệ cao làm nòng cốt.

Các nhà nghiên cứu đã nhận thấy 7 luận điểm phát triển kinh tế Nga của Chính phủ, gồm:

- Đẩy nhanh cải cách;
- Cải cách phải đồng bộ và hệ thống;
- Nhà nước chỉ giúp đỡ hoặc hỗ trợ cho những chương trình phát triển thực tế;
- Cải tạo, chuyển hướng sản xuất hoặc đóng cửa những cơ sở sản xuất không có khả năng cạnh tranh;
- Khuyến khích phát minh - sáng tạo;
- Xây dựng một mô hình kinh tế hiện đại có khả năng cạnh tranh quốc tế cao, lấy trí thức, sáng chế và công nghệ cao làm nòng cốt;
- Tăng trưởng ổn định, bền vững đi đôi nâng cao mức sống của nhân dân và người dân phải được quyền hưởng đầy đủ thành tựu tăng trưởng kinh tế và đặt ra

mục tiêu cụ thể rõ ràng, minh bạch để nhân dân Nga “biết, làm, kiểm tra” và cùng có trách nhiệm.

Các luận điểm cũng đề cập tới sự cần thiết phải thay đổi các nguyên tắc hoạt động của thị trường tài chính, phối hợp hành động giữa Nga, SNG trong khuôn khổ Liên minh hải quan; cải tiến hệ thống kiểm soát xuất khẩu và quản lý hải quan cũng như lập lại trật tự trong các tập đoàn và công ty quốc doanh. Để làm được những việc trên, Nga cho rằng chính quyền Nga cần phải xác định được vật cản chủ yếu trên con đường hiện đại hoá kinh tế và tập trung sức lực giải quyết vấn đề này. Putin cho rằng *vấn đề chủ yếu đối với kinh tế Nga hiện nay là chậm tiếp thu thành tựu của phát minh - sáng chế không chỉ của thế giới mà cả ngay trong nước và Nga chưa có bước đột phá trong lĩnh vực này*. Ông cho rằng cần phải sớm khắc phục triệt để tình trạng hiện nay. Ở đây có một đặc điểm tâm lý đáng chú ý là từ lãnh đạo đến đông đảo nhân dân đều nhận thức được rằng mô hình kinh tế thời Xôviết không còn hợp thời nữa. Điều này rất quan trọng trong nhận thức của cả nước Nga hiện nay, điều mà trước đây chỉ trên dưới 10 năm, tâm lý hoài cổ, hoài niệm về quá khứ Liên bang Xôviết hùng cường một thời vẫn còn nặng và chưa hoàn toàn vững tin vào mô hình kinh tế thị trường hiện đại hôm nay.

Sự hồi sinh của nước Nga phụ thuộc vào việc hiện đại hoá dựa trên các thể chế dân chủ. Một nền kinh tế dựa vào dầu khí, tài nguyên thiên nhiên cần phải đi kèm với các chương trình đầu tư kỹ thuật và công nghệ cao. Medvedev cũng đồng tình với quan điểm trên và cho rằng cần cải tổ các công ty quốc doanh khổng lồ, cần phải giải quyết các công ty làm ăn kém hiệu quả. Các tổng công ty và các tập đoàn lâu nay núp bóng dưới cái ô Nhà nước đã đến lúc phải chịu trách nhiệm kinh doanh hiệu quả cũng như đảm bảo tính minh bạch. Ngoài ra, trong mô hình kinh tế hiện đại, quan điểm của Nga rất rõ ràng, rằng thay vì duy trì nền kinh tế dựa trên khai thác nguyên liệu thô, nước Nga cần tạo ra nền kinh tế tri thức thông minh, kiến thức và kỹ thuật công nghệ hàng đầu, sản xuất ra hàng hoá và dịch vụ có ích cho người dân. Thay vì duy trì xã hội thụ động, khi lãnh đạo nghĩ và quyết định cho người dân, mô hình mới phải hướng tới xã hội thông minh, tự do và có trách nhiệm. Nga phải trở thành một quốc gia hiện đại và minh bạch thông qua các cải cách sâu rộng. Nga cho rằng, hiện đại, minh bạch không chỉ là nhu cầu tự thân của nước Nga mà còn là yêu cầu của thế giới trong quá trình hội nhập sâu với nền kinh tế thế giới. Vì vậy, ngày nay Nga đang tiến hành mạnh mẽ hiện đại hoá công nghiệp với quy mô lớn nhưng đặt ra mục tiêu rất rõ ràng là hiện đại hoá phải gắn liền tới tính hiệu quả cao, mang tính thực tiễn và nhân văn. Lấy ví dụ: Trong đợt khủng hoảng vừa qua, dù gói giải pháp chống khủng hoảng gồm 7 biện pháp với nhiều tỷ rúp nhưng năm 2009 vẫn có khoảng 2,2 triệu người mất việc làm. Tỷ lệ thất nghiệp sẽ vẫn không thay đổi

trong năm 2010² và nguy cơ 1 triệu người Nga khác trong guồng máy kinh tế hiện nay có thể mất việc làm do cải tổ, điều chỉnh nền kinh tế. Vì vậy, trong năm 2010 và những năm tiếp theo, Chính phủ tiếp tục chống thất nghiệp bằng tất cả nỗ lực của mình, cam kết thực hiện các chương trình trợ cấp thất nghiệp, tạo việc làm và chương trình đào tạo lại để giải quyết thất nghiệp tại Nga. Nga nhận thức rất rõ rằng, muốn đuổi kịp mức sống cao như nhiều nước trong EU thì trước hết các vấn đề căng thẳng về xã hội cần được giải quyết sớm. Sự sống còn của quốc gia trong thế giới hiện đại phụ thuộc vào điều này. Mô hình kinh tế hiện đại của Nga còn đòi hỏi ngay bản thân Chính phủ cũng cần minh bạch hơn, các quan chức tham nhũng trong guồng máy của Chính phủ sẽ bị trừng phạt. Với mô hình được điều chỉnh trong và sau khủng hoảng tài chính vừa qua, các đại công ty quốc doanh được dựng lên dưới thời Vladimir Putin nếu làm ăn kém hiệu quả, nhiều khả năng sẽ không có tương lai. “Các doanh nghiệp kém hiệu quả cần được giải quyết theo thủ tục phá sản hoặc ngưng hoạt động. Nga kiên quyết không bảo vệ những doanh nghiệp như vậy. Mô hình kinh tế hiện đại đòi hỏi tăng cường thể chế dân chủ nhiều hơn nhưng Chính phủ Nga cảnh báo rằng bất cứ ý đồ nào nhằm phá vỡ sự ổn định của quốc gia, lợi dụng các khẩu hiệu kêu gọi dân chủ để phá hoại sẽ bị chặn đứng. Tự do đi cùng với lối hành xử trách nhiệm. Rõ ràng, trong mô hình kinh tế thị trường hiện đại hôm nay Nga đang xác định rõ nét vai trò của Nhà nước. Để thực hiện có kết quả, Nga theo đuổi chính sách đối ngoại thực dụng, với chính sách ấy không ngoài mục đích tối thượng: cải tổ, hiện đại và nâng cao mức sống của người Nga.

1.1.2. Mô hình động

Nga đổi mới nền kinh tế một cách toàn diện, sâu sắc, liên tục và không ngừng hoàn thiện.

Trước hết, để xây dựng mô hình phát triển kinh tế thị trường hiện đại của Liên bang Nga trong 2 thập niên đầu thế kỷ XXI, Nga cho rằng mô hình của mình không được phép xơ cứng mà phải luôn luôn ở trong một quá trình động, trạng thái động (*динамика, состояние движения, ход развития, изменение экономики явления под влиянием действующих на него факторов*), phát triển liên tục và không ngừng hoàn thiện nó. Để có cơ sở làm cho mô hình đạt được những yêu cầu trên, đầu tiên Nga xác định rõ vị trí của nền kinh tế nước mình đang nằm ở đâu trong dòng chảy của nền kinh tế thế giới hiện nay. Vấn đề dân số và nguồn nhân lực được Nga đặc biệt quan tâm đầu tiên.

² Phát biểu của Phó Thủ tướng Nga Alexander Zhukov trong cuộc họp báo tại Matxcova ngày 20/1/2010.

Theo báo cáo mới nhất của Cơ quan Dân số Liên hợp quốc công bố ngày 11/3/2009, dân số thế giới là 6 821 372 951 hiện nay sẽ đạt 7 tỷ vào đầu năm 2012 và sẽ lên tới hơn 9 tỷ vào năm 2050. Còn Nga? Lần đầu tiên sau 15 năm, kể từ 1995, dân số của Nga *tăng trưởng dương*, đạt mức 141.927.000 người, bao gồm cả số người nhập cư³.

Tuy nhiên, việc phân loại mới nhất của IMF có gần 30 quốc gia phát triển và phần còn lại (các nước đang phát triển và các nước có nền kinh tế đang chuyển đổi) thì các nước tiên tiến chỉ chiếm 15,4% diện tích đất, nhưng họ chiếm 57,1% GDP toàn thế giới, tính trên sức mua tương đương của các loại tiền tệ quốc gia. Phần còn lại – chủ yếu những nước kém phát triển và đang phát triển mà ở đó tỷ lệ đói nghèo vẫn còn cao.

Theo số liệu cập nhật mới nhất⁴ của Ngân hàng thế giới (WB), nếu lấy chuẩn nghèo là 1,25 USD một ngày thì hiện tại có tới 1,4 tỷ người trên thế giới đang sống ở mức như vậy. Mức chuẩn nghèo được WB đã điều chỉnh lên thành 1,25 USD / ngày (2005) so với 1 USD/ngày (1981) sau những diễn biến lạm phát lan rộng trên quy mô toàn cầu mà WB đã khảo sát tại 116 quốc gia, với 1,2 triệu cuộc phỏng vấn. Giá tiêu dùng tăng cao tại nhiều nơi, đặc biệt từ 2009 đến nay, dưới ảnh hưởng của cơn sốt giá lương thực và nhiên liệu, và đặc biệt là cuộc khủng hoảng tài chính toàn cầu đã làm cho số lượng người nghèo đói có nguy cơ tăng lên. Nga không là ngoại lệ. Những ước tính mới cho thấy số người nghèo đói chưa có dấu hiệu giảm so với sự bùng nổ dân số thế giới. Tuy nhiên, một số quốc gia như Trung Quốc, Việt Nam, Ấn Độ... đã có những thành công trong việc xoá đói giảm nghèo do nỗ lực tăng trưởng kinh tế nên tỷ lệ nghèo đói đã giảm từ 50% xuống 25% trong 25 năm qua. Đặc biệt, Việt Nam đang dẫn đầu thế giới về thành tích xoá đói giảm nghèo. Hiện nay ở Việt Nam chỉ có 32% số dân nằm dưới mức nghèo khổ so với 70% cách đây 10 năm và chỉ số phát triển con người cũng đang được cải thiện nhanh chóng.

Những phân tích ở trên và số liệu bình quân lương ở Nga qua các năm cho thấy sự tăng trưởng ổn định của mức lương trung bình trên toàn nước Nga. Trong khi tiền lương tăng nói chung là tốt cho công nhân, nhưng lạm phát 8,8% (2009) đã đẩy chi phí kinh doanh ở Nga tăng, kết quả là các doanh nghiệp tìm cách để giảm lực lượng lao động của họ và cuộc khủng hoảng kinh tế đã làm giảm đáng kể tiền lương bình quân của Nga.

³ Dân số Nga lần đầu tiên tăng sau 15 năm suy giảm. Theo Thông tấn xã “Novosti”, 17/02/2010.

⁴ Cập nhật của Ngân hàng Thế giới ước tính nghèo đói cho thế giới đang phát triển <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:21882162~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469382,00.html>. Cập nhật ngày 17/2/2010.

Tại cuộc họp với các doanh nhân Phần Lan, ngày 22/3/2010, Thủ tướng Nga Vladimir Putin đã đưa ra dự báo về tình hình phát triển kinh tế Nga trong năm 2010, trong đó chỉ số lạm phát của Nga năm nay sẽ ở mức từ 6,5 – 7%, giá tiêu dùng sẽ tăng từ 6,5 – 7,5%, dù trong 2 tháng đầu năm, đồng rúp của Nga đã bị mất giá 2,1%. Trong khi đó, theo báo cáo của Cục Thống kê Liên bang ngày 17/2/2010, lạm phát tiêu dùng ở Nga từ đầu năm 2010 là 2,1%, cùng thời điểm năm ngoái con số này là 3,2%. Nhớ lại năm ngoái, 2009, lạm phát ở Nga đạt con số kỷ lục: 8,8%. Chính phủ Nga hy vọng rằng xu hướng lạm phát trong các năm tới sẽ giữ ở mức như những tháng đầu năm 2010. Như thế, Nga sẽ tiến gần hơn đến chỉ số lạm phát trung bình của các nước châu Âu: từ 3 - 5%/năm. Tại một cuộc họp báo với Thủ tướng Hy Lạp George Papandreou ở Matxcova, Thủ tướng Putin khẳng định rằng Nga nhất định sẽ đạt được con số này chỉ trong 2 đến 3 năm nữa. Chính phủ Nga cho rằng, các chỉ số kinh tế vĩ mô ở Nga đang được dần cải thiện, nợ nước ngoài của Nga nhìn chung ít hơn nhiều nước khác.

Thành lập thị trường lao động có hiệu quả nhằm đạt mức giá cao hơn tương ứng với sự tăng trưởng của nền kinh tế của đất nước. Tháo gỡ cơ chế lỗi thời để liên kết các thị trường mới nổi của các dịch vụ giáo dục và kỹ năng với nhu cầu của nền kinh tế, tăng cường giám sát và phù hợp với an sinh xã hội và quyền lao động thể hiện trong Bộ luật Lao động của Liên bang Nga và các luật khác, các chủ nhân của tất cả các hình thức sở hữu cấp thành phố và khu vực. Theo đó, hướng chính là quy định của Nhà nước về việc làm là:

- Phát triển và tăng cường quản lý có hiệu quả để thúc đẩy sự hình thành của một nền kinh tế nhiều thành phần, mở rộng phạm vi của việc làm và sự lựa chọn các loại có liên quan về việc làm đáp ứng được khả năng và lợi ích của mỗi người;

- Hỗ trợ cho các doanh nghiệp vừa và nhỏ thông qua tiếp cận các nguồn vốn ưu đãi;

- Quy chế hoá sự tồn tại hợp pháp quyền sở hữu hợp tác xã và doanh nghiệp Nhà nước, tương ứng với các truyền thống của Nga, để hợp pháp hoá việc sử dụng thực tế, kể cả các công ty nước ngoài.

Thứ hai, vai trò của Nhà nước được chú trọng trong mô hình:

Nga cho rằng các nguyên nhân trực tiếp và gián tiếp, cốt lõi nhất, quan trọng nhất dẫn tới cuộc khủng hoảng này, đó chính là việc nhận thức và thực hiện sai lệch vai trò của nhà nước trong nền kinh tế thị trường. Cuộc khủng hoảng tài chính toàn cầu bắt đầu từ năm 2008 đến năm 2010 rõ ràng bắt nguồn trực tiếp từ việc Chính phủ Mỹ và các chính phủ ở các nước phát triển khác đã xử lý sai lầm quan hệ giữa nhà nước và thị trường, trao quá nhiều quyền cho cơ chế thị trường tự do, buông lỏng sự quản lý và giám sát điều hành của nhà nước. Ở Mỹ, Cục Dự trữ Liên bang đã thả lỏng tín dụng trong một thời gian dài cho sự bùng nổ thị trường bất động sản; thị trường ảo và kinh tế “bong bóng” đã tự do phi mã

đến lúc tan vỡ. Rõ ràng, sai lầm quan trọng ở đây là “quá ít nhà nước mà lại quá nhiều thị trường tự do”. Vì vậy, Nga cho rằng, cần nhận thức và giải quyết đúng đắn mối quan hệ giữa nhà nước và kinh tế thị trường. Nếu nhà nước bỏ mặc thị trường, để thị trường tự do chi phối nền kinh tế thì sớm muộn cũng sẽ lâm vào tình trạng mất cân đối cơ cấu kinh tế vĩ mô, bất ổn định và cuối cùng là đổ vỡ, khủng hoảng. Trong điều kiện toàn cầu hoá, vai trò của nhà nước càng cần được chú ý nhiều hơn. Hiển nhiên, Nga nhận rõ vấn đề này khá sớm, khi mà Mỹ và phương Tây chưa lâm vào khủng hoảng và các nước trên vẫn thường xuyên phê phán Nga về vai trò Nhà nước can thiệp “mạnh tay” vào kinh tế.

Tại Hội nghị cấp cao G20 diễn ra tại London ngày 02/4/2009, các nhà lãnh đạo G20, các quốc gia khách mời và đại diện các tổ chức tài chính quốc tế thảo luận những biện pháp phối hợp nỗ lực quốc tế nhằm bảo đảm sự phục hồi và tăng trưởng bền vững của nền kinh tế thế giới, trong bối cảnh kinh tế toàn cầu đang phục hồi, nhưng vẫn tồn tại những thách thức lớn. Và năm 2010, [Hội nghị cấp cao G20 với chủ đề “tăng trưởng mạnh mẽ, bền vững và cân bằng”](#)⁵ đã xác định, sự can thiệp của nhà nước đối với nền kinh tế là cần thiết và quan trọng. Nhà nước nói chung cần can thiệp vào kinh tế bằng việc bảo đảm môi trường kinh doanh để kinh tế thị trường hoạt động có hiệu quả. Đó là việc tổ chức cung ứng các hàng hoá công, giám sát hoạt động của các thể chế kinh tế thị trường tuân thủ pháp luật, bảo đảm an sinh xã hội và có các công cụ cùng những giải pháp cần thiết để can thiệp khi nền kinh tế có sự cố.

Quan điểm chung là như vậy, nhưng khó nhất lại là mức độ can thiệp của nhà nước với thị trường như thế nào là vừa, thế nào là thuận. Thực tế đã chứng tỏ cả hai chiều: Một chiều là coi nhẹ vai trò của nhà nước đã có hậu quả trực tiếp ở không chỉ cuộc khủng hoảng tài chính lần này mà các cuộc khủng hoảng trước đây như cuộc đại khủng hoảng 1929 – 1933 là những minh chứng. Còn ở một thái cực khác, nếu sự can thiệp của nhà nước quá mức cũng sẽ có tác động ngược chiều, dễ quá đà, trái quy luật, kìm hãm sự phát triển tự nhiên của nền kinh tế. Kinh tế kế hoạch hoá tập trung là một bằng chứng về sự sai lầm trong chính sách và điều hành của chính phủ Liên Xô trước đây, là tác nhân gây ra các đổ vỡ kinh tế. Cuộc khủng hoảng Đông Á cũng là một ví dụ điển hình.

Vì thế, trong khi rất thống nhất về vai trò của nhà nước can thiệp vào thị trường không chỉ khi kinh tế bị khủng hoảng mà ngay cả lúc nền kinh tế đang vận hành thuận lợi, thì các nhà kinh tế vẫn có ý kiến khác nhau về quy mô và mức độ của sự can thiệp đó. Sự can thiệp mạnh mẽ đến mức thái quá sẽ dẫn tới những chính sách kinh tế chủ quan, duy ý chí, gây cản trở sản xuất kinh doanh, dễ dẫn

⁵ Khai mạc Hội nghị cấp cao G20, 27/6/2010 tại Toronto, Canada.

tới thâm hụt lớn về ngân sách, lạm phát và khủng hoảng. Những ý kiến khác cho rằng: nếu can thiệp của nhà nước quá hời hợt, không đủ liều lượng sẽ dẫn tới việc thị trường tự do làm chủ tình hình, sản xuất, phân phối lưu thông vô hạn độ, mất cân đối, phân cực và có tính đối đầu kinh tế, bất ổn xã hội và cuối cùng là đổ vỡ. Điều quan trọng nhất phải là tùy theo mô hình kinh tế và điều kiện cụ thể của từng nền kinh tế mà dự liệu mức độ và giải pháp can thiệp của nhà nước một cách hợp lý, hài hoà. Đây là vấn đề khó khăn nhất trong điều hành kinh tế Nga trong những năm qua.

1.3. Mô hình kinh tế thị trường hiện đại của Nga là một tất yếu khách quan, có tính ưu việt nhưng cần được không ngừng hoàn thiện

- *Tăng cường vai trò của quản lý Nhà nước một cách hợp lý:* Kinh tế thị trường là thành tựu phát triển kinh tế của nhân loại, là một tất yếu khách quan. Nhà nước có vai trò quan trọng trong việc điều tiết kinh tế thị trường cũng là một nguyên tắc không thể phủ nhận. Từ đó, việc phát triển mô hình kinh tế thị trường hiện đại của Nga cũng là sự phát triển có tính quy luật được vận dụng vào điều kiện cụ thể của đất nước rộng lớn bậc nhất thế giới này. Ở đây cũng cần nhấn mạnh: tính hiện đại mô hình kinh tế thị trường của Nga không chỉ hiện đại khoa học - kỹ thuật và công nghệ mà còn được hiểu *tính hiện đại trong việc quản lý của Nhà nước* với những chính sách thông minh. Đó cũng chính là sự quản lý của nhà nước một cách có định hướng, hợp quy luật, khoa học và sáng tạo. Sự quản lý và can thiệp này vừa nhất quán, vừa kiên quyết vừa mềm dẻo, linh hoạt; quản lý ở tầm vĩ mô, sao cho giải phóng tất cả năng lực sản xuất của xã hội Nga, đồng thời tiên lượng được những xu thế phát triển của nền sản xuất. Nền kinh tế thị trường hiện đại Nga phải là nền kinh tế vừa vận hành theo quy luật khách quan, vừa có tính tự giác rất cao, phải có một cơ chế vận hành sáng tạo không ngừng và cải tổ không ngừng.

Trong điều kiện nền kinh tế hội nhập toàn cầu, việc bảo đảm phát triển nhanh lại bền vững, an toàn càng cần hai lần sáng tạo. Làm được điều đó cần thiết phải xác định rõ thể chế kinh tế và cơ chế, chế tài thực hiện; nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý, điều tiết vĩ mô của Nhà nước Nga; hiện đại hoá bộ máy quản lý kinh tế, nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ quản lý cũng như trình độ quản trị kinh doanh của doanh nghiệp Nga, đặc biệt doanh nghiệp tư nhân trong quá trình vận hành và hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường.

Nga cho rằng, cuộc khủng hoảng tài chính toàn cầu đã phá huỷ mô hình kinh tế thị trường truyền thống. Mô hình hiện hành của các nền kinh tế phát triển không đảm bảo được an toàn cho các nhà đầu tư. Vì vậy Nga phải tăng cường vai trò của quản lý nhà nước một cách hợp lý. Tính hợp lý biểu hiện ở chỗ: bộ máy

mạnh và các thành viên Chính phủ cũng phải mạnh, phải đảm bảo năng lực điều hành một cách hiệu quả nhằm thúc đẩy cải cách cơ cấu kinh tế, tăng hàm lượng cao khoa học - kỹ thuật và công nghệ mới trong các sản phẩm mà vẫn phải đảm bảo tăng trưởng kinh tế của đất nước với việc đảm bảo phúc lợi xã hội cao trong bối cảnh khủng hoảng trên thế giới vẫn đang tác động trong nhiều năm tiếp theo,

Xây dựng mô hình hiện đại hoà nhập dòng chảy chung với nền kinh tế thế giới (theo đuổi gia nhập WTO...⁶) nhưng giữ màu sắc Nga:

Nga cho rằng, khi xây dựng mô hình kinh tế thị trường hiện đại kiểu Nga thì vấn đề xếp thứ hạng cao, siêu cường kinh tế như hiện nay không hẳn là mô hình để Nga noi theo, bởi ngày nay các mô hình đó tỏ ra không an toàn, dễ bị tổn thương trước làn sóng khủng hoảng tài chính - tín dụng và không đảm bảo được tín nhiệm và an ninh đầu tư lâu dài nữa. Lần đầu tiên trong những năm gần đây, Nga cho rằng cải cách cơ cấu là tối cần thiết và không chỉ đối với các nền kinh tế mới nổi mà còn cần thiết đối với các quốc gia phát triển. *Mô hình phải đảm bảo tăng trưởng ổn định và bền vững, mang nội hàm đa nhân tố, đa đặc điểm, có thể chịu được thử thách của các cuộc khủng hoảng không chỉ kinh tế mà cả chính trị - xã hội. Mô hình đó phải thực sự có sức nặng trong quan hệ quốc tế: Giữ vững ổn định kinh tế vĩ mô và cân đối ngân sách là nhiệm vụ chính trong mô hình phát triển kinh tế Nga hiện đại trong những năm tới.* Chính phủ Nga dự kiến sẽ tái ổn định tăng trưởng kinh tế một cách bền vững, không để hoàn toàn phụ thuộc vào năng lượng hoặc nguyên liệu thô như trước đây mà tăng hàm lượng các dịch vụ công nghệ cao, khoa học - kỹ thuật tiên tiến, áp dụng các biện pháp nhằm phát huy tiềm năng công nghiệp và hỗ trợ sáng kiến. Các yếu tố kinh tế và phi kinh tế phải cùng vectơ trục chỉ cường quốc kinh tế và không chỉ là cường quốc khoa học - kỹ thuật, trong đó có cường quốc về quân sự, có sức nặng thực sự trong nhóm nước G8 hay BRIC.

Mô hình không chỉ đảm bảo tính hiện đại, thịnh vượng và mạnh mẽ, nhân văn và hơn thế với tham vọng trở thành quốc gia đồng sáng lập trật tự kinh tế mới.

Nga cần phải và phấn đấu để trở thành một quốc gia có nền kinh tế hiện đại, thịnh vượng và mạnh mẽ. Nga sẽ trở thành quốc gia đồng sáng lập trật tự kinh tế mới và tham gia thế giới hậu khủng hoảng với tư cách nhà lãnh đạo tập thể, đứng trong Top 5 của nền kinh tế thế giới.

Đó là những nét cơ bản, đặc trưng nhất khi Nga xây dựng mô hình kinh tế thị trường Nga hiện đại hai thập niên đầu thế kỷ XXI và xa hơn.

⁶ Hoa Kỳ nay đã ủng hộ Nga vào Tổ chức Thương mại Thế giới (WTO). Tổng thống Obama nói nhân dịp Tổng thống Nga thăm Hoa Kỳ từ ngày 22 đến ngày 25/6/2010: “bất cứ rào cản nào đối với việc Nga trở thành thành viên của WTO sẽ sớm được gỡ bỏ”.